

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

4 septembrie 2014 *

„Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru — Directiva 91/676/CEE — Articolul 5 alineatul (4) — Anexa II punctul A subpunctele 1-3 și 5 — Anexa III punctul 1 subpunctele 1-3 și punctul 2 — Protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole — Perioade de împrăștiere — Capacitatea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice — Limitarea împrăștierei — Interzicerea împrăștierei pe soluri foarte abrupte ori pe soluri înghețate sau acoperite cu zăpadă — Neconformitatea reglementării naționale”

În cauza C-237/12,

având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor formulată în temeiul articolului 258 TFUE, introdusă la 16 mai 2012,

Comisia Europeană, reprezentată de E. Manhaeve, de B. Simon și de J. Hottiaux, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

reclamantă,

împotriva

Republicii Franceze, reprezentată de G. de Bergues, de S. Menez și de D. Colas, în calitate de agenți,

pârâtă,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta, președinte de cameră, și domnii J. L. da Cruz Vilaça (raportor), G. Arestis, J.-C. Bonichot și A. Arabadjiev, judecători,

avocat general: doamna J. Kokott,

grefier: domnul M. Aleksejev, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 6 noiembrie 2013,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 16 ianuarie 2014,

pronunță prezenta

* Limba de procedură: franceza.

Hotărâre

- 1 Prin cererea introductivă, Comisia Europeană solicită Curții să constate că, prin neadoptarea măsurilor necesare pentru a asigura punerea în aplicare completă și corectă a tuturor cerințelor care îi sunt impuse prin articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676/CEE a Consiliului din 12 decembrie 1991 privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole (JO L 375, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 81) coroborat cu punctul A subpunctele 1-3 și 5 din anexa II, precum și cu punctul 1 subpunctele 1-3 și punctul 2 din anexa III la aceasta, Republica Franceză nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul directivei menționate.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 2 Potrivit celui de al unsprezecelea considerent al Directivei 91/676, programele de acțiune „trebuie să cuprindă măsuri care vizează limitarea împrăstierii pe soluri a oricărui îngrășământ care conține azot și, îndeosebi, să fixeze limitele specifice pentru împrăstierea efluenților de la complexe zootehnice”.
- 3 Articolul 1 din directiva menționată precizează că obiectivul său este de a reduce poluarea apelor provocată sau indusă de nitrații proveniți din surse agricole și de a preveni orice nouă poluare de acest tip.
- 4 Articolul 4 alineatul (1) din aceeași directivă prevede:

„În scopul asigurării, pentru toate apele, a unui nivel general de protecție împotriva poluării, statele membre, în termen de doi ani de la notificarea prezentei directive:

- (a) stabilesc un sau niște coduri de bună practică agricolă, care vor fi puse în aplicare în mod voluntar de către agricultori și care trebuie să cuprindă cel puțin elementele enumerate la punctul A din anexa II;

[...]”

- 5 Articolul 5 din Directiva 91/676 prevede:

„(1) Statele membre stabilesc programe de acțiune având drept obiect zonele vulnerabile desemnate, în vederea îndeplinirii obiectivelor prevăzute la articolul 1 și în termen de doi ani de la desemnarea inițială prevăzută la articolul 3 alineatul (2) sau de un an după fiecare nouă desemnare prevăzută la articolul 3 alineatul (4).

[...]

- (3) Programele de acțiune țin seama de:

- (a) datele științifice și tehnice disponibile privind în principal cantitățile respective de azot de origine agricolă sau provenind din alte surse;
- (b) condițiile de mediu din regiunile în cauză ale statului membru respectiv.

(4) Programele de acțiune se pun în practică într-un termen de patru ani de la elaborarea lor și conțin următoarele măsuri obligatorii:

- (a) măsurile prevăzute în anexa III;
- (b) măsurile pe care statele membre le-au adoptat în codul sau codurile de bună practică agricolă elaborat(e) în conformitate cu articolul 4, cu excepția acelor care au fost înlocuite cu măsurile enunțate în anexa III.

[...]”

- 6 Punctul A subpunctele 1-3 și 5 din anexa II la această directivă, intitulată „Codul/codurile de bună practică agricolă”, are următorul cuprins:

„În măsura în care sunt pertinente, codul sau codurile de bună practică agricolă care vizează reducerea poluării cu nitrați și care țin seama de condițiile dominante în diferite regiuni ale Comunității trebuie să cuprindă reguli conținând elementele de mai jos:

- 1. perioadele în timpul cărora împrăștierea fertilizanților este necorespunzătoare;
- 2. condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe soluri foarte abrupte;
- 3. condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile moi, inundate, înghețate sau acoperite cu zăpadă;

[...]

- 5. capacitatea și construirea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice, în special măsurile privind împiedicarea poluării apelor prin scurgerea și infiltrarea în sol sau scurgerea în apele de suprafață a lichidelor care conțin efluenți de la complexe zootehnice și efluenți de materii vegetale precum furajele însilozate;

[...]”

- 7 Potrivit punctelor 1-3 din anexa III la directiva menționată, intitulată „Măsurile care trebuie incluse în programele de acțiune în conformitate cu articolul 5 alineatul (4) litera (a)”:

„1. Măsurile cuprind reguli privind:

- 1. perioadele în timpul cărora se interzice împrăștierea anumitor tipuri de fertilizanți;
- 2. capacitatea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice; aceasta trebuie să fie mai mare decât capacitatea necesară stocării în timpul celei mai lungi din perioadele de interzicere de împrăștiere în zona vulnerabilă, exceptând cazul în care se poate demonstra autorității competente că volumul efluenților de la complexe zootehnice care depășește capacitatea de stocare reală se va evacua într-un mod inofensiv pentru mediu;
- 3. limitarea împrăștierii fertilizanților, conform bunelor practici agricole și ținându-se seama de caracteristicile zonei vulnerabile respective, în special:
 - (a) de starea solurilor, a compoziției și a pantei lor;
 - (b) de condițiile climatice, precipitații și irigații;

(c) de utilizarea solurilor și a practicilor agricole, în special de sistemele de rotație a culturilor;

și bazată pe un echilibru între:

(i) necesarul previzibil de azot al culturilor

și

(ii) azotul adus culturilor de sol și de fertilizanți și reprezentând:

- cantitatea de azot prezentă în sol în momentul în care culturile încep să-l utilizeze în proporții importante (cantități rămase la sfârșitul iernii);
- aportul de azot prin mineralizarea netă a rezervelor de azot organic din sol;
- aporturile de compuși azotați proveniți din dejecțiile animaliere;
- aporturile de compuși azotați proveniți din îngrășămintele chimice și alți compuși.

2. Aceste măsuri garantează că, pentru fiecare exploatație sau complex animalier, cantitatea efluenților împrăștiată anual, inclusiv de către animalele însele, nu depășește o cantitate dată pe hectar.

Această cantitate dată pe hectar corespunde cantității de efluenți conținând 170 kg de azot. Cu toate acestea:

- (a) pentru primul program de acțiune pe patru ani, statele membre pot autoriza o cantitate de efluenți conținând până la 210 kg de azot;
- (b) în timpul primului program de acțiune pe patru ani și la sfârșitul acestui program, statele membre pot fixa cantități diferite de cele indicate anterior. Aceste cantități trebuie determinate astfel încât să nu compromită realizarea obiectivelor prevăzute la articolul 1 și trebuie să se justifice prin criterii obiective precum:
 - perioadele lungi de vegetație;
 - culturi cu o puternică absorbție de azot;
 - precipitații nete ridicate în zona vulnerabilă;
 - soluri cu capacitate de denitrificare foarte ridicată.

În cazul în care un stat membru admite o altă valoare în temeiul paragrafului al doilea litera (b), acesta informează Comisia, care analizează motivul efectuării modificării respective, în conformitate cu procedura de reglementare cu control menționată la articolul 9 alineatul (2).

3. Statele membre pot calcula cantitățile prevăzute la punctul 2 în funcție de numărul de animale.

[...]"

Dreptul francez

- 8 Articolul 5 din Directiva 91/676 fost transpus în dreptul francez prin Decretul nr. 2001-34 din 10 ianuarie 2001 privind programele de acțiune care trebuie puse în aplicare în vederea protejării apelor împotriva poluării cu nitrați de origine agricolă. Dispozițiile acestui decret au fost codificate la articolele R. 211-80-R 211-85 din Codul mediului.
- 9 Ordinul din 6 martie 2001 privind programele de acțiune care trebuie puse în aplicare în zonele vulnerabile în scopul reducerii poluării apelor cu nitrați de origine agricolă (JORF din 25 martie 2001, p. 4712, denumit în continuare „Ordinul din 6 martie 2001”) a fost adoptat în aplicarea Decretului nr. 2001-34.
- 10 Ordinul din 1 august 2005 de stabilire a cerințelor minime care trebuie puse în aplicare în zone vulnerabile și de modificare a Ordinului din 6 martie 2001 privind programele de acțiune care trebuie puse în aplicare în zonele vulnerabile în scopul reducerii poluării apelor cu nitrați de origine agricolă (JORF din 16 septembrie 2005, p. 15019, denumit în continuare „Ordinul din 1 august 2005”) stabilește cerințele menționate printre altele în ceea ce privește modalitățile de calcul al cantității maxime de azot conținut în efluenții de la complexe zootehnice care poate fi împrăștiată anual.
- 11 Circulara din 15 mai 2003, intitulată „Instrucțiuni privind punerea în aplicare a [programului de control al poluării de origine agricolă (PCPOA)]: Simplificări și adaptări” (denumită în continuare „Circulara din 15 mai 2003”), stabilește valori ale evacuărilor de azot pe tipuri de animale.
- 12 Decretul nr. 2011-1257 din 10 octombrie 2011 privind programele de acțiune care trebuie puse aplicare în vederea protejării apelor împotriva poluării cu nitrați de origine agricolă (JORF din 11 octombrie 2011, p. 17097) a modificat articolele R. 211-80-R. 211-85 din Codul mediului.
- 13 Ordinul din 19 decembrie 2011 privind programul național de acțiuni care trebuie puse în aplicare în zonele vulnerabile în scopul reducerii poluării apelor cu nitrați de origine agricolă (JORF din 21 decembrie 2011, p. 21556, denumit în continuare „Ordinul din 19 decembrie 2011”) a fost adoptat în aplicarea Decretului nr. 2011-1257.

Ordinul din 6 martie 2001

- 14 Ordinul din 6 martie 2001 conține o anexă intitulată „Cadrul tehnic al elaborării programelor de acțiune”. În partea 2 din această anexă figurează printre altele punctele 2.3-2.5. Punctul 2.3, intitulat „Echilibrul fertilizării cu azot pe parcelă, inclusiv pentru culturile irigate”, prevede:

„Doza de fertilizantî împrăștiați este limitată pe baza echilibrului dintre nevoile previzibile de azot ale culturilor și aporturile și sursele de azot de orice natură. Aporturile de azot care trebuie luate în considerare se referă la toți fertilizantîi [...].

Modalitățile de împrăștiere care trebuie respectate pentru a asigura acest echilibru al fertilizării, inclusiv adaptările în privința culturilor irigate, figurează în programul de acțiune. Acestea sunt, pentru fiecare cultură, făcând distincție între culturile irigate și culturile neirigate, cel puțin elementele de calcul al dozei (prognoze privind randamentul, alimentarea solului cu azot...) și modalitățile de fracționare.

Aceste elemente de calcul și aceste modalități sunt stabilite plecând de la referințele agronomice locale disponibile, ținând seama de nivelul scurgerilor de nitrați compatibil cu cerințele de calitate a apei.

Cantitățile de azot aduse de efluenții de la complexe zootehnice sau de la alți fertilizanți organici [...] trebuie să fie cunoscute de către agricultor. În cazul în care aceste materii provin din exteriorul exploatației, elementele care permit operatorilor să dispună de aceste informații, precum și tipul de fertilizant căruia îi aparțin trebuie cerute de la furnizorii acestora din urmă.”

- 15 Punctul 2.4, intitulat „Tipuri de fertilizanți și perioade de interdicere a împrăștierii”, din Ordinul din 6 martie 2001 stabilește perioadele minime în care este interzisă împrăștierea diferitor tipuri de fertilizanți. Potrivit tabelului care figurează la acest punct, pentru marile culturi însămânțate toamna, împrăștierea fertilizanților de tip II este interzisă de la 1 noiembrie la 15 ianuarie, iar a fertilizanților de tip III de la 1 septembrie la 15 ianuarie. Pentru marile culturi însămânțate primăvara, împrăștierea fertilizanților de tip I este interzisă de la 1 iulie la 31 august, a fertilizanților de tip II de la 1 iulie la 15 ianuarie și a fertilizanților de tip III de la 1 iulie la 15 februarie. Pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni, împrăștierea fertilizanților de tip II este interzisă de la 15 noiembrie la 15 ianuarie și a fertilizanților de tip III de la 1 octombrie la 31 ianuarie.

- 16 Punctul 2.5 din ordinul menționat, intitulat „Condiții speciale de împrăștiere”, prevede:

„[...]”

2° Pe solurile foarte abrupte Pe solurile foarte abrupte este interzisă împrăștierea fertilizanților. Programul de acțiune precizează situațiile pentru care se prevede interdicerea, ținând seama de riscurile de scurgere în afara parcelei pe care s-a efectuat împrăștierea, sau, în lipsa acestora, procentajul de pantă peste care este interzisă împrăștierea.

3° Pe soluri afectate masiv de îngheț, inundate sau moi ori acoperite cu zăpadă Tabelul de mai jos stabilește restricțiile de împrăștiere. În cazul împrăștierii reglementate, programul de acțiune precizează condițiile de realizare a împrăștierii. [Potrivit tabelului menționat la acest punct, pe solul afectat masiv de îngheț, împrăștierea fertilizanților de tip I și III este interzisă ori reglementată, iar a fertilizanților de tip II este interzisă. Pentru solul acoperit cu zăpadă, împrăștierea fertilizanților de tip I este interzisă ori reglementată, iar a fertilizanților de tip II și III este interzisă.] Pe solurile înghețate doar la suprafață, cu îngheț și dezgheț alternativ în interval de douăzeci și patru de ore, este posibilă împrăștierea tuturor tipurilor de fertilizanți. [...]”

Ordinul din 1 august 2005

- 17 Punctul 1 din anexa II la Ordinul din 1 august 2005, intitulat „Calculul cantității de azot conținute în efluenții de la complexe zootehnice disponibile pe exploatație”, prevede:

„Este vorba despre producția de azot a animalelor, obținută înmulțind efectivele cu valorile de producție de azot care poate fi împrăștiat pentru fiecare animal, corectată, dacă este cazul, cu cantitățile de azot împrăștiate la terți și cu cantitățile de azot care provin de la terți.

[...]”

Ordinul din 19 decembrie 2011

18 Potrivit articolului 2 din Ordinul din 19 decembrie 2011:

„I. – Dimensionarea structurilor de stocare prevăzută în partea II din anexa I beneficiază de următoarele termene de punere în aplicare:

1° Capacitățile de stocare calculate potrivit metodei DEXEL [(Diagnosticul zootehnic de mediu)] și pe baza calendarelor de interzicere a împrăștierii care figurează în ordinele prefectilor cu privire la a patra serie de programe de acțiuni sunt exigibile începând cu publicarea prezentului ordin. [...]

2° Capacitățile de stocare calculate potrivit metodei DEXEL pe baza dispozițiilor prevăzute în partea I din anexa I [...] sunt exigibile cel târziu după trei ani de la semnarea celei de a cincea serii de programe de acțiuni regionale și în orice caz cel târziu la 1 iulie 2016.

[...]

II. – Dispozițiile prevăzute în partea I, în partea II punctul 2, în partea III punctul 1° litera c, în partea III punctele 2° și 3° și în părțile IV, V și VI din anexa I intră în vigoare la 1 septembrie 2012.”

19 Partea II din anexa I la ordinul menționat, intitulată „Cerințe privind stocarea efluenților de la complexe zootehnice”, prevede:

„1° Lucrări de stocare.

Aceste cerințe se aplică oricărui complex zootehnic situat într-o zonă vulnerabilă. [...]

[...]

Capacitatea de stocare a efluenților de la complexe zootehnice trebuie să acopere, ținând seama de posibilitățile de tratare sau de eliminare a acestor efluenți fără risc pentru calitatea apelor, cel puțin perioadele minime de interzicere a împrăștierii definite în partea I din prezenta anexă [...] și trebuie să țină seama de riscurile suplimentare legate de condițiile climatice.

Capacitatea minimă de stocare impusă pentru fiecare exploatație este exprimată în săptămâni de stocare a efluenților. Aceasta corespunde capacității agronomice, astfel cum a fost calculată pornind de la metoda DEXEL dezvoltată în cadrul programului de control al poluărilor de origine agricolă [...]. Capacitatea de stocare este definită la nivelul exploatației pentru fiecare tip de efluent.

2° Stocarea anumitor efluenți pe câmp.

[...]

Gunoiul de grajd compact care nu se scurge poate fi stocat sau transformat în compost pe câmp după o perioadă de stocare de două luni sub animale sau pe un morman de îngrășămintă în condițiile precizate în continuare.

[...]

Durata stocării nu depășește zece luni și stocarea repetată pe același amplasament se poate realiza doar la interval de trei ani.

[...]”

- 20 Punctele A-E din anexa II la același ordin stabilește normele de excreție de azot pentru fiecare specie de animale pentru punerea în aplicare a părții V din anexa I la acest ordin, care se referă la modalitățile de calcul al cantității maxime de azot conținute în efluenții de la complexe zootehnice care poate fi împrăștiată anual pentru fiecare exploatare.

Procedura precontencioasă

- 21 Întrucât a apreciat că cerințele prevăzute la articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctele 1-5 din anexa II și cu punctul 1 subpunctele 1-3 și punctul 2 din anexa III la aceasta nu au fost puse în aplicare în mod corect și complet de Republica Franceză, Comisia a inițiat procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor prevăzută la articolul 258 TFUE.
- 22 După ce a pus în întârziere acest stat membru solicitându-i să își prezinte observațiile, considerând că acestea din urmă nu erau satisfăcătoare, Comisia a emis, la 28 octombrie 2011, un aviz motivat prin care invita Republica Franceză să adopte măsurile necesare pentru a se conforma avizului respectiv în termen de două luni de la primirea acestuia.
- 23 Prin scrisoarea din 29 decembrie 2011, Republica Franceză a răspuns la avizul motivat, arătând printre altele că motivele Comisiei o determinaseră să reorganizeze în mod substanțial cadrul juridic francez. Astfel, în temeiul Decretului nr. 2011-1257, sistemul bazat pe programe de acțiune departamentale ar fi înlocuit de un program de acțiune național și de programe de acțiune regionale. Mai mult, Ordinul din 19 decembrie 2011 ar fi aprobat programul de acțiune național astfel încât să asigure faptul că campania agricolă următoare beneficiază de un nivel ridicat de protecție a mediului. În ceea ce privește programele de acțiune regionale, în virtutea procedurilor obligatorii de consultare a publicului și de evaluare a mediului, Republica Franceză susține că este materialmente imposibil să fie concretizate înainte de mijlocul anului 2013.
- 24 Întrucât a considerat că răspunsul oferit de Republica Franceză la avizul motivat este nesatisfăcător, Comisia a introdus prezenta acțiune, renunțând totuși la motivul formulat în avizul motivat cu privire la cerința prevăzută la punctul A subpunctul 4 din anexa II la Directiva 91/676.

Cu privire la acțiune

- 25 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că Directiva 91/676 are ca obiectiv crearea instrumentelor necesare pentru a garanta la nivelul Uniunii Europene protejarea apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole (Hotărârea Comisia/Țările de Jos, C-322/00, EU:C:2003:532, punctul 41 și jurisprudența citată).
- 26 În vederea îndeplinirii acestor obiective, statele membre au obligația, astfel cum reiese din articolul 5 alineatul (1) din Directiva 91/676, să elaboreze și să pună în aplicare programe de acțiune având drept obiect zone vulnerabile desemnate.
- 27 Din al unsprezecelea considerent al Directivei 91/676 rezultă că aceste programe de acțiune trebuie să cuprindă măsuri care vizează limitarea împrăstierii pe soluri a oricărui îngrășământ care conține azot și îndeosebi fixarea limitelor specifice pentru împrăștierea efluenților de la complexe zootehnice.
- 28 Potrivit articolului 5 alineatul (4) literele (a) și (b) din Directiva 91/676, programele de acțiune menționate, a căror punere în aplicare revine statelor membre, trebuie, mai precis, să conțină anumite măsuri obligatorii menționate în anexele II și III la această directivă.

- 29 Potrivit articolului 5 alineatul (3) literele (a) și (b) și punctului A subpunctul 1 din anexa II la Directiva 91/676, aceste programe de acțiune iau în considerare cele mai bune cunoștințe științifice și tehnice disponibile (a se vedea prin analogie Hotărârea Comisia/Irlanda, C-418/04, EU:C:2007:780, punctul 63), precum și condițiile fizice, geologice și climatologice din fiecare regiune (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Țările de Jos, EU:C:2003:532, punctele 136 și 155).
- 30 Trebuie arătat de asemenea că, deși statele membre dispun de o anumită marjă de manevră în alegerea modalităților precise de punere în aplicare a cerințelor Directivei 91/676 (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Țările de Jos, EU:C:2003:532, punctul 46), acestea au obligația, în orice situație, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 30 din concluzii, să se asigure că obiectivele acestei directive și, prin urmare, obiectivele politicii Uniunii în domeniul mediului sunt îndeplinite în conformitate cu cerințele articolului 191 alineatele (1) și (2) TFUE.
- 31 Pe de altă parte, potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții, în contextul unei directive, precum Directiva 91/676, care cuprinde reguli de natură tehnică în domeniul mediului, statele membre sunt ținute în mod deosebit, pentru a îndeplini în totalitate cerința de securitate juridică, să se asigure că legislația internă menită să asigure transpunerea acestei directive este clară și precisă (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Regatul Unit, C-6/04, EU:C:2005:626, punctele 21 și 26, precum și Hotărârea Comisia/Belgia, C-120/09, EU:C:2009:802, punctul 27).
- 32 În sfârșit, mai trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, în cadrul unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor, revine Comisiei obligația de a stabili existența pretensei neîndepliniri a obligațiilor și de a prezenta Curții elementele necesare pentru ca aceasta să verifice existența neîndeplinirii obligațiilor, fără a putea fi invocată vreo prezumție de către Comisie (Hotărârea Comisia/Cipru, C-340/10, EU:C:2012:143, punctul 53 și jurisprudența citată).
- 33 În consecință, în cadrul prezentului litigiu, revine Curții sarcina de a verifica dacă Comisia a prezentat elementele necesare care pot dovedi că măsurile luate de Republica Franceză în cadrul transunerii Directivei 91/676 nu sunt conforme cu cerințele acesteia.
- 34 În susținerea acțiunii formulate, Comisia invocă șase motive.

Cu privire la primul motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 1 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 1 din anexa III la această directivă

Argumentele părților

- 35 Primul motiv al Comisiei, care cuprinde cinci aspecte, are ca obiect perioadele minime stabilite prin Ordinul din 6 martie 2001 în care împrăștierea diverselor tipuri de fertilizanți este interzisă. Comisia reproșează Republicii Franceze, prin aceste cinci aspecte:
- faptul că nu a prevăzut perioade de interzicere a împrăștierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate toamna, precum și pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni;
 - faptul că a limitat la lunile iulie și august perioada de interzicere a împrăștierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate primăvara;
 - faptul că a circumscris, pentru marile culturi însămânțate toamna, interzicerea împrăștierii fertilizanților de tip II perioadei cuprinse între 1 noiembrie și 15 ianuarie și faptul că nu a prelungit, pentru aceleași culturi, interzicerea împrăștierii fertilizanților de tip III după data de 15 ianuarie;

- faptul că nu a prelungit, pentru marile culturi însămânțate primăvara, perioada de interdicere a împrăștierei fertilizanților de tip II după data de 15 ianuarie și, respectiv,
 - faptul că a prevăzut, pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni, o perioadă de interdicere a împrăștierei fertilizanților de tip II doar începând cu data de 15 noiembrie și faptul că nu a prelungit, pentru pajiștile menționate și în regiunile muntoase, interdicerea împrăștierei fertilizanților de tip III până la sfârșitul lunii februarie.
- 36 Prin intermediul primului aspect al acestui motiv, Comisia arată că dreptul francez ar trebui să prevadă norme care interzic, în anumite perioade, împrăștierea oricărui tip de fertilizant, dat fiind că împrăștierea anumitor fertilizanți fără întrerupere de-a lungul anului este nocivă și nu permite garantarea obiectivelor directivei de prevenire și de reducere a poluării apelor cu nitrați de origine agricolă.
- 37 Sprijinindu-se pe date științifice disponibile, această instituție arată că, deși procesul de eliberare a azotului conținut în fertilizanții organici de tip I este lent, aceștia prezentând mai puține riscuri în raport cu alte tipuri de fertilizanți, cantitatea de azot care se eliberează este totuși susceptibilă să contamineze apele prin lesivare și prin scurgere. Potrivit Comisiei, riscurile de poluare a apelor sunt deosebit de mari în timpul perioadelor de toamnă și de iarnă, când azotul nu poate fi asimilat imediat de plante din cauza temperaturilor joase (mai mici de 5 °C) și a nivelului important al precipitațiilor care nu permite creșterea acestora.
- 38 Prin intermediul aspectelor al doilea-al cincilea ale primului motiv, Comisia susține, pentru rațiuni identice cu cele invocate în sprijinul primului aspect, că perioadele de interdicere a împrăștierei diverselor tipuri de fertilizanți stabilite prin reglementarea franceză sunt insuficiente și ar trebui prelungite pentru a acoperi în întregime perioadele în care există un risc semnificativ de poluare a apelor cu azotul care nu este absorbit de plante.
- 39 Comisia adaugă că, pentru motivele prevăzute în anexa III la avizul motivat, noile perioade de interdicere a împrăștierei stabilite prin Ordinul din 19 decembrie 2011 nu sunt în totalitate conforme cu cerințele Directivei 91/676. În memoriul său în replică, Comisia își prezintă criticile cu privire la calendarul de împrăștiere, precum și la clasificarea diferitor tipuri de fertilizanți reținuți în ordinul menționat și solicită Curții să constate, inclusiv ca urmare a acestui fapt, existența unei neîndepliniri de către Republica Franceză a obligațiilor sale.
- 40 Republica Franceză răspunde mai întâi că, în urma adoptării Ordinului din 19 decembrie 2011, reglementarea națională prevede în prezent o perioadă minimă de interdicere a împrăștierei fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate toamna și pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni.
- 41 Pe de altă parte, acest stat membru arată că același ordin a modificat în întregime calendarul stabilit prin Ordinul din 6 martie 2001, cu excepția perioadelor minime de interdicere a împrăștierei fertilizanților de tip II și III pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni, care sunt, potrivit aprecierii sale, conforme cu Directiva 91/676.
- 42 În opinia Republicii Franceze, Ordinul din 19 decembrie 2011 trebuie luat în considerare de Curte, întrucât este vorba despre un regim complet și direct aplicabil, care a fost adoptat înainte de expirarea termenului stabilit de Comisie în avizul motivat. Aceasta subliniază că motivul pentru care un anumit număr de măsuri care sunt prevăzute în cuprinsul acestuia nu sunt imediat aplicabile este acela că ele nu pot, prin natura lor, să fie puse în aplicare în timpul campaniei agricole. În plus, principiul securității juridice ar impune acordarea unui termen suficient particularilor pentru a se adapta la modificările introduse.

- 43 În continuare, Republica Franceză arată, pe baza datelor științifice de care dispune, că o interdicere a împrăștierii fertilizanților organici stabili de tip I, care eliberează cantități de azot mai mici și în mod lent și progresiv pe întreaga perioadă de toamnă și de iarnă, poate fi contraproductivă, dat fiind că, datorită fenomenelor de remineralizare a azotului în sol, poate fi oportună împrăștierea acestora toamna pentru ca azotul pe care îl eliberează să fie utilizabil de plantă în faza de creștere. În plus, acest lucru ar permite eliminarea riscurilor pentru mediu prezentate de o concentrare a perioadelor de fertilizare pe timpul primăverii și al verii.
- 44 Pe de altă parte, Republica Franceză susține că există un consens științific asupra faptului că suprafețele cu iarbă pentru pășunat, caracterizate printr-o vegetație permanentă, constituie sisteme cu scurgeri de azot slabe, care oferă o protecție puternică împotriva poluării apelor cauzate printre altele de anumiți fertilizanți organici de tip I. În consecință, perioada de interdicere avută în vedere de Comisie pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni ar fi excesiv de lungă.
- 45 În sfârșit, Republica Franceză consideră că criticile prezentate de Comisie în replica sa cu privire la Ordinul din 19 decembrie 2011 sunt inadmisibile având în vedere că, în cererea introductivă, această instituție și-a limitat motivele la cadrul juridic rezultat din Ordinul din 6 martie 2001.

Aprecierii Curții

– Cu privire la admisibilitate

- 46 În ceea ce privește admisibilitatea primului motiv invocat de Comisie în susținerea acțiunii formulate, este necesar să se constate că, în cererea de sesizare a instanței, această instituție și-a circumscris reproșurile la calendarul stabilit prin Ordinul din 6 martie 2001. În ceea ce privește noul calendar de împrăștiere, astfel cum a fost stabilit în Ordinul din 19 decembrie 2011, Comisia nu și-a prezentat criticile în alt mod decât sub forma unei simple trimiteri la evaluarea care figurează în anexa III la avizul motivat.
- 47 În plus, criticile dezvoltate de Comisie în cadrul cererii sale introductive aveau ca obiect fie lipsa stabilirii perioadelor de interdicere, fie stabilirea unor perioade de interdicere cu o durată considerată insuficientă. În schimb, în memoriul său în replică, Comisia își formulează motivul, pe de o parte, în legătură cu lipsa stabilirii perioadelor de interdicere pe care le consideră adecvate, care sunt indicate doar în anexa III la avizul motivat, și, pe de altă parte, în legătură cu clasificarea inexactă a diferitor tipuri de fertilizanți, chestiune cu privire la care nu s-a făcut nicio mențiune în cererea introductivă.
- 48 Este necesar să se observe în această privință că, după cum rezultă printre altele din articolul 38 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții, în versiunea sa în vigoare la data introducerii acțiunii, și din jurisprudența Curții referitoare la această dispoziție, orice cerere introductivă formulată în temeiul articolului 258 TFUE trebuie să cuprindă obiectul litigiului și expunerea sumară a motivelor și această mențiune trebuie să fie suficient de clară și de precisă pentru a permite pârâtului să își pregătească apărarea, iar Curții să își exercite controlul (Hotărârea Comisia/Italia, C-68/11, EU:C:2012:815, punctul 51 și jurisprudența citată). Potrivit unei jurisprudențe constante, această obligație nu este îndeplinită în cazul în care motivele Comisiei nu apar în cererea de sesizare a instanței decât sub forma unei simple trimiteri la motivele indicate în scrisoarea de punere în întârziere și în avizul motivat (Hotărârea Comisia/Grecia, C-375/95, EU:C:1997:505, punctul 35 și jurisprudența citată).
- 49 În plus, chiar dacă articolul 42 alineatul (2) din Regulamentul de procedură menționat, în versiunea în vigoare la data prezentării memoriului în replică de către Comisie, permite, în anumite condiții, invocarea de motive noi, o parte nu poate să modifice însuși obiectul litigiului în cursul procedurii (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Franța, C-256/98, EU:C:2000:192, punctul 31, și Hotărârea Comisia/Slovenia, C-627/10, EU:C:2013:511, punctul 44).

- 50 În consecință, primul motiv al Comisiei trebuie declarat inadmisibil, în măsura în care aceasta reproșează Republicii Franceze încălcări suplimentare în raport cu cele care figurează, cel puțin în termeni suficient de preciși, în cererea introductivă.
- 51 Cu toate acestea, trebuie arătat că, îndreptându-și acțiunea, în cursul procedurii, împotriva dispozițiilor Ordinului din 19 decembrie 2011, care s-au limitat să reia perioadele de interdicere stabilite în Ordinul din 6 martie 2001 pentru împrăștierea fertilizanților de tip II și III pe pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni, Comisia nu a modificat obiectul litigiului (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Belgia, C-221/03, EU:C:2005:573, punctul 39, și Hotărârea Comisia/Franța, C-197/12, EU:C:2013:202, punctul 26). Cererea Comisiei de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în raport cu dispoziții ale Ordinului din 19 decembrie 2011 care se limitează să reia perioadele de interdicere stabilite în Ordinul din 6 martie 2011 este admisibilă.
- Cu privire la fond
- 52 Cu titlu introductiv, trebuie amintit în primul rând că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, existența unei neîndepliniri a obligațiilor trebuie apreciată în funcție de situația statului membru în cauză astfel cum se prezenta aceasta la momentul expirării termenului stabilit în avizul motivat, schimbările intervenite ulterior neputând fi luate în considerare (Hotărârea Comisia/Italia, C-85/13, EU:C:2014:251, punctul 31 și jurisprudența citată).
- 53 Având în vedere faptul că avizul motivat al Comisiei, datat 27 octombrie 2011, a fost primit de Republica Franceză la 28 octombrie și că termenul acordat acestui stat membru a fost stabilit la două luni de la data primirii acestui aviz, data de 28 decembrie 2011 este, așadar, cea care trebuie luată în considerare pentru a aprecia existența neîndeplinirii obligațiilor reproșate.
- 54 Astfel, deși Ordinul din 19 decembrie 2011 a fost adoptat înainte de expirarea termenului stabilit în avizul motivat, trebuie avute în vedere dispozițiile acestui ordin care erau deja în vigoare la data de 28 decembrie 2011, iar nu cele care au intrat în vigoare doar ulterior acestei date.
- 55 Potrivit articolului 2 partea II din ordinul menționat, dispozițiile care stabilesc perioadele minime în care împrăștierea diverselor tipuri de fertilizanți este interzisă ar trebui să intre în vigoare doar la 1 septembrie 2012, cu alte cuvinte după expirarea termenului stabilit în avizul motivat. În consecință, Curtea nu poate să ia în considerare modificările introduse prin aceste dispoziții.
- 56 Trebuie amintit în al doilea rând că, potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții, procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor are la bază constatarea obiectivă a nerespectării de către un stat membru a obligațiilor pe care i le impune dreptul Uniunii, astfel încât acesta nu poate invoca dispoziții, practici sau situații din ordinea sa juridică internă pentru a justifica nerespectarea obligațiilor și a termenelor prevăzute de o directivă (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Irlanda, C-55/12, EU:C:2013:274, punctul 45, și Hotărârea Comisia/Republica Cehă, C-241/11, EU:C:2013:423, punctul 48).
- 57 În consecință, dificultățile invocate de Republica Franceză pentru a justifica aplicarea eșalonată în timp a Ordinului din 19 decembrie 2011 nu pot împiedica, în prezenta cauză, constatarea obiectivă a unei încălcări a Directivei 91/676.
- 58 Cu privire la fondul acestui motiv, trebuie subliniat că articolul 5 alineatul (4) din aceeași directivă coroborat cu punctul A subpunctul 1 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 1 din anexa III la aceasta prevede obligația de a include în programele de acțiune menționate norme care acoperă perioadele în care împrăștierea fertilizanților este neadecvată sau chiar interzisă. Curtea a hotărât deja

că interzicerea împrăștierei în anumite perioade ale anului reprezintă o dispoziție esențială a Directivei 91/676 care nu prevede derogări (a se vedea în acest sens Hotărârea Comisia/Luxemburg, C-526/08, EU:C:2010:379, punctele, 54, 55 și 57).

- 59 În speță, în ceea ce privește aspectele primului al patrulea al primului motiv al Comisiei, este suficient să se constate că Republica Franceză nu contestă neconformitatea calendarului de împrăștiere stabilit prin Ordinul din 6 martie 2001 cu cerințele Directivei 91/676. Astfel, acest stat membru se limitează să semnaleze faptul că noile dispoziții ale Ordinului din 19 decembrie 2011 au stabilit sau au prelungit perioadele minime în care este interzisă împrăștierea diferitor tipuri de fertilizanți
- 60 În ceea ce privește al cincilea aspect al motivului, trebuie arătat că, în memoriile pe care le-a prezentat Curții, Republica Franceză arată că fertilizanții organici de tip II a căror mineralizare este rapidă, precum și fertilizanții minerali de tip III trebuie să fie împrăștiați în perioada cea mai apropiată posibil de cea care corespunde creșterii plantelor. Or, acest stat membru nu contestă nici că potențialul de asimilare al plantelor pe întregul teritoriu francez se termină anterior datei de 15 noiembrie, nici faptul că în regiunile muntoase temperaturile rămân mai mult timp sub pragul (5 °C) începând de la care plantele sunt apte să absoarbă azotul.
- 61 În plus, argumentația dezvoltată de Republica Franceză cu privire la fertilizanții organici stabili de tip I, rezumată la punctele 35 și 36 din prezenta hotărâre, nu poate justifica autorizarea împrăștierei fertilizanților organici de tip II în perioada în care plantele nu asimilează azot. Astfel, din elementele dosarului prezentat Curții, necontestate de Republica Franceză, rezultă că riscul de poluare a apelor asociat cu împrăștierea acestora într-o astfel de perioadă este mai ridicat ca urmare a proporției mai mari de azot pe care acești fertilizanți o conțin deja sub formă minerală. Aceeași situație se regăsește, în mod necesar, în ceea ce privește fertilizanții minerali de tip III.
- 62 Pe de altă parte, după cum s-a observat la punctul 29 din prezenta hotărâre, se impune constatarea că trebuie luate în considerare condițiile climatologice specifice din regiunile muntoase cu ocazia stabilirii perioadelor de interzicere a împrăștierei diverselor tipuri de fertilizanți.
- 63 În plus, în ceea ce privește argumentul Republicii Franceze potrivit căruia pajiștile oferă o vegetație permanentă care garantează protecția apelor împotriva scurgerilor de nitrați, trebuie precizat că studiul științific pe care se bazează acest argument nu înlătură nicidecum riscul de poluare asociat cu împrăștierea fertilizanților în lipsa creșterii plantelor, respectivul studiu limitându-se, în realitate, să constate că pierderile de azot sub suprafețele cu iarbă pentru pășunat au fost măsurate la un nivel mai scăzut.
- 64 În aceste condiții, trebuie să se considere că primul motiv al Comisiei este întemeiat.

Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 5 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 2 din anexa III la această directivă

Argumentele părților

- 65 Prin intermediul celui de al doilea motiv, care cuprinde trei aspecte, Comisia critică cerințele stabilite prin Ordinul din 6 martie 2001 și prin programele de acțiune departamentale în materie de stocare a efluenților de la complexe zootehnice. Aceste aspecte se întemeiază pe:
- lipsa unor norme obligatorii pentru agricultori care să conțină criterii clare, precise și obiective pentru stabilirea capacității de stocare necesare;

- lipsa unor norme apte să garanteze că exploatațiile sunt dotate cu capacități de stocare suficiente și, respectiv,
- autorizarea stocării pe câmp a gunoiului de grajd compact păios pentru o durată de zece luni.

- 66 În susținerea primului aspect al motivului său, Comisia arată că reglementarea națională nu conține niciun criteriu clar, precis și obiectiv care să permită agricultorilor să calculeze capacitatea de stocare de care trebuie să dispună și administrației să controleze în mod convenabil gestionarea efluenților de la complexe zootehnice. Această instituție consideră că o capacitate de stocare exprimată în luni și în săptămâni de producție de efluenți de la complexe zootehnice, asociată cu definirea volumelor de producție de efluenți pe categorii de animale, constituie cel mai bun mijloc în acest scop.
- 67 În susținerea celui de al doilea aspect al celui de al doilea motiv, Comisia observă că dreptul francez nu impune să se țină seama în cazul capacităților de stocare de marja de securitate necesară pentru stocare în cazul în care împrăștierea efluenților de la complexe zootehnice poate fi imposibilă ca urmare a unor condiții climatice speciale. Potrivit Comisiei, ar trebui impuse capacități minime de stocare care să corespundă unei perioade de minimum cinci luni pentru departamentele din regiunile Languedoc-Roussillon, Aquitaine, Midi-Pyrénées și Provence-Alpes-Côte d'Azur și unei perioade de minimum șase luni pentru departamentele din celelalte regiuni franceze.
- 68 În cadrul primelor două aspecte, Comisia arată de asemenea că metoda DEXEL de evaluare a capacității de stocare, prevăzută de Ordinul din 19 decembrie 2011, nu este adecvată, întrucât stabilește norme complexe care necesită o aplicare individualizată pentru fiecare exploatație de către un expert agreeat. Mai mult, până la 1 iulie 2016, capacitățile de stocare ar putea continua să fie calculate pe baza perioadelor inexacte de interdicere a împrăștierii prevăzute de Ordinul din 6 martie 2001. În orice caz, Comisia arată că obiectivul veritabil al metodei menționate este adaptarea capacității de stocare la constrângerile economice și agronomice ale fiecărei exploatații, iar nu la perioadele de interdicere a împrăștierii.
- 69 Prin intermediul celui de al treilea aspect al acestui motiv, Comisia observă că aproape toate programele de acțiune departamentale autorizează stocarea direct pe câmp a gunoiului de grajd compact păios pentru o durată de zece luni. În opinia instituției menționate, acest tip de stocare pe o astfel de durată, fără protecție între sol și efluenții de la complexe zootehnice și fără ca aceștia din urmă să fie acoperiți, implică riscuri importante de poluare a apelor și ar trebui să fie interzis. În memoriul său în replică, Comisia adaugă că autoritățile naționale sunt în imposibilitatea de a controla durata acestei stocări, întrucât Ordinul din 19 decembrie 2011 nu impune operatorului să înregistreze data depunerii pe câmp.
- 70 Republica Franceză contestă punctul de vedere al Comisiei. Aceasta afirmă că metoda DEXEL ia în considerare toți parametrii relevanți în vederea determinării fiabile a nevoilor de stocare ale fiecărei exploatații situate într-o zonă vulnerabilă, incluziv riscurile climatice. Aplicarea acestei metode ar conduce, în consecință, la o capacitate de stocare minimă care depășește capacitatea necesară pentru stocarea pentru perioada cea mai lungă de interdicere a împrăștierii. Potrivit acestui stat membru, impunerea unei capacități de stocare de șase luni pentru majoritatea regiunilor franceze și de cinci luni pentru regiunile din sudul Franței nu ar permite să se ia în considerare diversitatea exploatațiilor și condițiile pedoclimatice și agronomice franceze.
- 71 În ceea ce privește al treilea aspect al celui de al doilea motiv invocat de Comisie, Republica Franceză susține, cu titlu introductiv, că acesta este inadmisibil, în măsura în care vizează însuși principiul autorizării stocării pe câmp a gunoiului de grajd compact păios, condițiile în care se efectuează această stocare, precum și modalitățile de control al normelor naționale aplicabile, pentru motivul că Comisia s-a limitat, în cursul procedurii precontencioase, să critice durata excesivă a perioadei în care acest tip de stocare este autorizat.

- 72 Cu privire la fondul acestui aspect, Republica Franceză arată că Ordinul din 19 decembrie 2011, reluând cerințele stabilite anterior prin programele de acțiune departamentale, prevede că stocarea pe câmp poate să aibă loc doar în urma unei perioade de două luni de stocare în clădiri și cu condiția ca efluenții să nu fie susceptibili de scurgere. Aceste cerințe ar permite prevenirea oricărui risc de poluare a apelor.

Apresiasi Curții

– Cu privire la admisibilitate

- 73 În ceea ce privește admisibilitatea celui de al doilea motiv al Comisiei, trebuie constatat că, în avizul motivat, Comisia nu a criticat nici faptul însuși al autorizării stocării pe câmp a gunoiului de grajd compact păios, acceptând de altfel, în mod expres, că o astfel de stocare poate să aibă loc în condițiile în care este limitată la câteva săptămâni, nici imposibilitatea de verificare de către autorități a duratei efective a acestui tip de stocare.
- 74 Trebuie amintit în această privință că rezultă dintr-o jurisprudență consacrată a Curții că obiectul unei acțiuni formulate în temeiul articolului 258 TFUE este delimitat de procedura precontencioasă prevăzută la acest articol și nu mai poate, în consecință, să fie extins în procedura contencioasă. Avizul motivat al Comisiei și acțiunea trebuie să se întemeieze pe aceleași argumente și motive, astfel încât Curtea nu poate examina un motiv ce nu a fost formulat în avizul motivat, care trebuie să cuprindă o expunere coerentă și detaliată a rațiunilor care au determinat Comisia să ajungă la convingerea că statul membru interesat nu și-a îndeplinit una dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatului (a se vedea Hotărârea Comisia/Germania, C-160/08, EU:C:2010:230, punctul 43, și Hotărârea Comisia/Spania, C-67/12, EU:C:2014:5, punctul 52).
- 75 În consecință, al doilea motiv al Comisiei, în măsura în care reproșează Republicii Franceze încălcări suplimentare în raport cu cele care figurează în avizul motivat, trebuie declarat inadmisibil.
- 76 În schimb, în ceea ce privește condițiile în care se efectuează stocarea pe câmp a gunoiului de grajd compact păios, este necesar să se observe că acest motiv a fost formulat în termeni similari în fazele precontencioasă și contencioasă. Astfel, avizul motivat al Comisiei evoca deja riscurile de poluare a apelor asociate cu acest tip de stocare, tocmai din cauza condițiilor în care este autorizat, și aceasta în pofida elementelor care fuseseră transmise de Republica Franceză, referitoare la cerințele impuse în prealabil pentru o astfel de stocare.
- 77 În aceste condiții, trebuie constatat că Comisia nu și-a extins motivul cu privire la acest aspect și că s-a limitat să precizeze, în acțiunea formulată, reproșurile referitoare la condițiile și la cerințele menționate, în special în scopul de a răspunde la argumentele prezentate de Republica Franceză.
- 78 Astfel, în măsura în care vizează condițiile în care se efectuează stocarea pe câmp a gunoiului de grajd compact păios, al doilea motiv al Comisiei trebuie declarat admisibil.
- 79 Pe de altă parte, trebuie arătat că, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 51 din prezenta hotărâre, este admisibilă solicitarea Comisiei, în conformitate cu cererea prezentată în acest sens în memoriul său în replică, de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în raport cu dispozițiile Ordinului din 19 decembrie 2011, în măsura în care acesta din urmă se limitează să reia cerințele din programele de acțiune departamentale în materie de stocare a efluenților pe câmp.

– Cu privire la fond

- 80 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, potrivit articolului 2 partea I punctul 1° din Ordinul din 19 decembrie 2011, dispozițiile acestuia referitoare la structurile de stocare a efluenților de la complexe zootehnice trebuiau puse în aplicare de la publicarea acestui ordin, cu alte cuvinte înainte de expirarea termenului stabilit prin avizul motivat. În consecință, pentru rațiunile expuse la punctele 52-54 din prezenta hotărâre, dispozițiile menționate trebuie luate în considerare în cadrul prezentei acțiuni.
- 81 Cu privire la fondul acestui motiv, trebuie amintit că, potrivit articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 5 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 2 din anexa III la aceasta, pe de o parte, programele de acțiune trebuie să includă reguli privind capacitatea și construirea bazinelor destinate stocării efluenților de la complexe zootehnice pentru împiedicarea poluării apelor. Pe de altă parte, capacitatea de stocare prevăzută trebuie să o depășească pe cea necesară stocării în cea mai lungă dintre perioadele de interzicere a împrăstierii în zona vulnerabilă, exceptând cazul în care se poate demonstra că volumul efluenților de la complexe zootehnice care depășește capacitatea de stocare reală va fi evacuat în mod inofensiv pentru mediu.
- 82 În ceea ce privește primul aspect al celui de al doilea motiv, trebuie arătat că partea II punctul 1° din anexa I la Ordinul din 19 decembrie 2011 prevede că orice complex zootehnic situat într-o zonă vulnerabilă trebuie să dispună de structuri de stocare a căror capacitate trebuie să acopere, ținând seama de posibilitățile de tratare sau de eliminare a acestor efluenți fără risc pentru calitatea apelor, cel puțin perioadele minime de interzicere a împrăstierii și să țină seama de riscurile suplimentare legate de condițiile climatice. Capacitatea minimă de stocare trebuie să fie exprimată în săptămâni de stocare a efluenților.
- 83 Pentru calculul capacităților de stocare necesare, articolul 2 partea I punctul 1° din acest ordin impune o metodă de diagnostic denumită DEXEL. Astfel cum reiese din elementele dosarului prezentat Curții, acest diagnostic este realizat de un expert agreeat în colaborare cu agricultorul. Diagnosticul permite calcularea capacităților de stocare pentru efluenții solizi, precum și pentru efluenții lichizi, adaptate caracteristicilor fiecărei exploatații, și permite agricultorilor să efectueze o împrăstiere la momentul optim în funcție de nevoile culturilor. Din elementele menționate rezultă de asemenea că metodologia și modalitățile de calcul pe care se bazează acest diagnostic sunt determinate în mod detaliat, cu includerea datelor referitoare la producția lunară de efluenți pentru fiecare specie animală.
- 84 Deși Comisia susține că metoda DEXEL este inadecvată pentru calculul capacității de stocare cerute, trebuie să se constate că aceasta nu demonstrează precis în ce mod metoda respectivă ar fi deficientă prin natura sa.
- 85 În special, critica Comisiei cu privire la colaborarea dintre experți agreeți și agricultori în cadrul metodei DEXEL nu poate fi primită. Astfel, după cum a arătat avocatul general la punctul 65 din concluzii, contribuția experților în vederea punerii în aplicare a Directivei 91/676 nu este nicidecum exclusă de aceasta.
- 86 În plus, spre deosebire de ceea ce arată Comisia, din elementele prezentate Curții referitoare la metoda DEXEL nu rezultă că respectivele capacități de stocare sunt calculate cu încălcarea cerințelor Directivei 91/676.
- 87 În consecință, trebuie constatat că primul aspect al celui de al doilea motiv al Comisiei nu este fondat.
- 88 În ceea ce privește al doilea aspect al celui de al doilea motiv, este necesar să se constate, mai întâi, că Ordinul din 19 decembrie 2011 prevede că dimensionarea structurilor de stocare trebuie să țină seama de riscurile suplimentare legate de condițiile climatice. În consecință, spre deosebire de ceea ce susține

Comisia, capacitățile de stocare impuse de reglementarea națională trebuie să conțină o marjă de securitate care să permită creșterea volumului de stocare atunci când împrăștierea este imposibilă din motive climatice.

- 89 În continuare, în ceea ce privește perioadele minime de stocare care, potrivit Comisiei, ar trebui să fie impuse în diferitele regiuni franceze, este suficient să se arate, pe de o parte, că din studiul științific prezentat de Comisie rezultă că în regiunile franceze situate în zona pedoclimatică a Mediteranei ar trebui să fie suficientă o capacitate de stocare cu o durată de numai patru luni.
- 90 Pe de altă parte, din dosarul prezentat Curții rezultă de asemenea că factori specifici fiecărui complex zootehnic, precum tipurile de efluenți produși și culturile însămanțate, pot să aibă un impact asupra capacităților de stocare necesare. Datele științifice pe care le menționează Republica Franceză în această privință, care nu sunt criticate de Comisie, arată în special că riscurile de poluare asociate complexelor zootehnice care produc doar fertilizanți organici stabili de tip I, în special dacă este vorba despre suprafețele cu iarbă pentru pășunat, sunt mai mici.
- 91 În sfârșit, trebuie remarcat totodată că articolul 2 partea I punctul 2° din Ordinul din 19 decembrie 2011 autorizează, pentru o perioadă care se poate întinde până la 1 iulie 2016, calculul capacităților de stocare pe baza calendarului de interdicere a împrăstierii prevăzut de Ordinul din 6 martie 2001, care, astfel cum s-a constatat la punctul 64 din prezenta hotărâre, nu este conform cu cerințele Directivei 91/676. Așadar, Comisia arată în mod întemeiat că Republica Franceză nu a instituit norme care să garanteze că exploatațile sunt dotate cu capacități de stocare suficiente.
- 92 Astfel, trebuie constatat că al doilea aspect al celui de al doilea motiv al Comisiei este fondat în măsura în care aceasta arată că, până la 1 iulie 2016, calculul capacităților de stocare va putea încă să țină seama de un calendar de interdicere a împrăstierii care nu este conform cu cerințele Directivei 91/676.
- 93 În ceea ce privește al treilea aspect al celui de al doilea motiv al Comisiei, din elementele dosarului prezentat Curții, necontestate de Republica Franceză, rezultă că, în urma stocării în clădiri în primele două luni, gunoiul de grajd compact păios continuă să elibereze azot, chiar dacă într-o formă lentă și progresivă. De aici rezultă, în plus, că faza de mineralizare netă a azotului eliberat pe sol, în care riscul de poluare asociat cu asemenea fertilizanți este redus, este temporară. Astfel, în cazul în care fertilizantul este aplicat toamna, fenomenul menționat durează, în principiu, până la sfârșitul iernii.
- 94 În consecință, dat fiind că stocarea efluenților direct pe câmp și fără a fi acoperiți este autorizată pentru o durată maximă de zece luni, care se poate întinde dincolo de faza de mineralizare netă a azotului, riscul de poluare a apelor asociat cu această modalitate de stocare nu poate fi înlăturat.
- 95 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se constate că al treilea aspect al celui de al doilea motiv invocat de Comisie în susținerea acțiunii formulate este fondat.
- 96 În aceste condiții, este necesar să se considere că al doilea motiv al Comisiei este fondat în măsura în care reglementarea națională, pe de o parte, prevede că, până la 1 iulie 2016, calculul capacităților de stocare va putea încă să țină seama de un calendar de interdicere a împrăstierii care nu este conform cu cerințele Directivei 91/676 și, pe de altă parte, autorizează stocarea pe câmp a gunoiului de grajd compact păios pentru o durată de zece luni.

Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul 1 subpunctul 3 din anexa III la această directivă

Argumentele părților

- 97 Prin intermediul celui de al treilea motiv, Comisia reproșează Republicii Franceze absența unor norme care să permită agricultorilor și autorităților de control să calculeze în mod exact cantitatea de azot care poate fi împrăștiată pentru a garanta o fertilizare echilibrată.
- 98 În susținerea acestui motiv, instituția menționată afirmă că, deși Ordinul din 6 martie 2001 a instituit o metodă, denumită „metoda bilanțului de prognoză”, pentru a evalua doza de azot care trebuie furnizată, majoritatea programelor de acțiune departamentale fie nu stabilesc toate elementele de calcul necesare (nevoile de azot ale fiecărei culturi și ale fiecărei pajiști, eficiența azotului în efluenții de la complexe zootehnice, azotul conținut în soluri și în efluenții de la complexe zootehnice etc.), fie prezintă aceste elemente într-un mod atât de complex încât punerea lor corectă în aplicare nu este nicidecum garantată. Potrivit Comisiei, stabilirea unor limite maxime cuantificate a aporturilor totale de azot pentru diferitele culturi ar permite atenuarea dificultăților de aplicare a metodei respective și îndeplinirea cerinței de securitate juridică.
- 99 Comisia arată de asemenea, în memoriul său în replică, faptul că metoda bilanțului de prognoză a fost definită prin Ordinul din 19 decembrie 2011 doar în ceea ce privește principiile sale de bază, lăsând definirea coordonatelor de referință regionale pentru aplicarea operațională a acestei metode prefectilor de regiune la propunerea grupurilor regionale de expertiză „nitrați”. Comisia formulează ulterior mai multe critici cu privire la cerințele stabilite prin acest ordin, precum și prin ordinele prefectilor de regiune de punere în aplicare a acestuia.
- 100 Republica Franceză consideră că metoda bilanțului de prognoză este adecvată pentru garantarea echilibrului fertilizării cu azot, întrucât permite definirea normelor de utilizare care limitează la sursă doza de fertilizant împrăștiată ținând seama de caracteristicile agronomice și pedoclimatice ale fiecărei exploatații.
- 101 Pe de altă parte, acest stat membru arată că modificările introduse prin Ordinul din 19 decembrie 2011 permit asigurarea unei aplicări corecte a principiului fertilizării echilibrate. În această privință, statul membru menționat arată că respectivul ordin se referă în prezent în mod expres la metoda de calcul al bilanțului de prognoză și face trimitere la o documentație accesibilă online care detaliază această metodă. Mai mult, ordinul menționat ar stabili cerințele necesare pentru calculul dozei de azot echilibrate, care ar fi direct opozabile agricultorilor fără a fi nevoie să se aștepte adoptarea ordinelor prefectilor privind coordonatele de referință operaționale la nivel regional.

Apresiasi Curții

– Cu privire la admisibilitate

- 102 În ceea ce privește admisibilitatea celui de al treilea motiv al Comisiei, trebuie observat că această instituție reproșează Republicii Franceze pentru prima dată în memoriul său în replică încălcări referitoare la dispoziții din Ordinul din 19 decembrie 2011 și la ordine ale prefectilor care nu se limitează la a reitera conținutul celor prevăzute în Ordinul din 6 martie 2001.
- 103 În consecință, în măsura în care, prin acest motiv, Comisia reproșează Republicii Franceze încălcări suplimentare care nu figurează nici în avizul motivat și nici în cererea introductivă, trebuie ca acesta, după cum reiese din cuprinsul punctelor 49 și 74 din prezenta hotărâre, să fie respins ca inadmisibil.

– Cu privire la fond

- 104 Cu titlu introductiv, este necesar să se constate că, potrivit articolului 2 partea II din Ordinul din 19 decembrie 2011, dispozițiile acestuia din urmă care impun agricultorilor obligații cu ocazia împrăstierii fertilizanților azotați în zone vulnerabile trebuiau să intre în vigoare doar la 1 septembrie 2012, cu alte cuvinte ulterior termenului stabilit prin avizul motivat.
- 105 În plus, este cert că, la expirarea termenului menționat, coordonatele de referință regionale, necesare pentru punerea în aplicare a dispozițiilor din acest ordin referitoare la calculul cantității de azot care trebuie furnizată prin fertilizanți potrivit metodei bilanțului de prognoză, nu fuseseră încă stabilite.
- 106 În consecință, pentru rațiunile expuse la punctele 52-54 din prezenta hotărâre, nu este necesar să se examineze dacă modificările introduse prin ordinul menționat ar putea constitui o executare valabilă a obligațiilor care decurg din punctul 1 subpunctul 3 din anexa III la Directiva 91/676.
- 107 În rest, trebuie amintit că, în conformitate cu articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul 1 subpunctul 3 din anexa III la aceasta, măsurile care trebuie incluse în programele de acțiune trebuie să cuprindă norme privind limitarea împrăstierii fertilizanților bazate pe un echilibru între necesarul de azot estimat al culturilor și cantitatea de azot pe care acestea o absorb din sol și din fertilizanți.
- 108 În speță, trebuie să se constate că, deși din dosarul prezentat Curții reiese că raționamentul care stă la baza metodei bilanțului de prognoză ar trebui, în principiu, să conducă la un aport optim de azot pentru fiecare cultură, însăși Republica Franceză recunoaște totuși că dispozițiile Ordinului din 6 martie 2001 referitoare la echilibrul fertilizării cu azot nu permit asigurarea deplinei aplicări a punctului 1 subpunctul 3 din anexa III la Directiva 91/676 într-un mod suficient de clar și de precis.
- 109 Trebuie arătat în această privință că, atât în cadrul prezentei acțiuni, cât și în faza precontencioasă, acest stat membru s-a limitat să menționeze modificările introduse prin Ordinul din 19 decembrie 2011 pentru a face ca punerea în aplicare a metodei bilanțului de prognoză să devină „simplă și lizibilă” și pentru a permite agricultorilor și autorităților de control să calculeze corect cantitatea de azot care poate fi împrăștiată în scopul garantării echilibrului fertilizării urmărit prin Directiva 91/676, fapt care dovedește corespunzător normelor legale că această situație nu se regăsea sub imperiul Ordinului din 6 martie 2001.
- 110 În consecință, este necesar să se considere al treilea motiv invocat de Comisie în susținerea acțiunii formulate ca fiind fondat.

Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul 2 din anexa III la această directivă

- 111 Cu titlu introductiv, trebuie precizat că Comisia, în replica sa, după ce a luat cunoștință de argumentele invocate de autoritățile franceze în memoriul lor în apărare, a decis să renunțe la o parte din cel de al patrulea motiv, în măsura în care aceasta se referea la valorile evacuării de azot stabilite pentru efluenții lichizi ai porcinelor, care, în consecință, nu mai face obiectul prezentei acțiuni.

Argumentele părților

- 112 Prin intermediul celui de al patrulea motiv, care cuprinde opt aspecte, Comisia susține, întemeindu-se pe studii științifice, că valorile evacuării de azot prevăzute de Circulara din 15 mai 2003 pentru diverse tipuri de animale, la care se referă o mare parte dintre programele de acțiune departamentale, au fost calculate pe baza unor cantități inexacte de azot excretat de animale sau a unor coeficienți supraestimați de pierdere a azotului prin volatilizare. În consecință, această circulară nu ar permite

garantarea respectării limitei de împrăștiere a efluenților de la complexe zootehnice, stabilită la 170 de kilograme de azot pe hectar pe an prin Directiva 91/676. Cele opt aspecte cuprinse în acest motiv al Comisiei sunt întemeiate, astfel, pe:

- stabilirea valorilor pentru vacile de lapte pe baza unei cantități de azot excretate inexacte și a unui coeficient de volatilizare eronat de 30 %;
- stabilirea valorilor pentru celelalte bovine pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 30 %;
- absența stabilirii unor valori ale evacuării de azot pentru efluenții solizi în ceea ce privește porcinele;
- stabilirea valorilor pentru păsările de curte pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 60 %;
- stabilirea valorilor pentru ovine pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 30 %;
- stabilirea valorilor pentru caprine pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 30 %;
- stabilirea valorilor pentru cabaline pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 30 % și, respectiv,
- stabilirea valorilor pentru iepuri pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 60 %.

113 Prin intermediul primului aspect al celui de al patrulea motiv, Comisia apreciază, pe de o parte, că valoarea evacuării de azot stabilită pentru vacile de lapte se bazează pe o cantitate de azot excretată care nu ține seama de diferitele niveluri de producție de lapte, în timp ce azotul conținut în efluenții de la complexe zootehnice variază în funcție de rata de producție de lapte a animalului, iar mai multe regiuni franceze sunt caracterizate printr-o producție intensivă. Pe de altă parte, valoarea menționată s-ar baza pe un coeficient de volatilizare prea ridicat, întrucât un coeficient mediu de volatilizare trebuie să fie estimat la 24 %.

114 În plus, această instituție arată că dispoziția tranzitorie prevăzută la punctul B din anexa II la Ordinul din 19 decembrie 2011, în temeiul căreia, pentru perioada 1 septembrie 2012-31 august 2013, se aplică o valoare intermediară complexelor zootehnice de vaci de lapte în care suprafața cu iarbă reprezintă mai mult de 75 % din suprafața furajeră principală, echivalează cu o suprafertilizare a solurilor și cu o derogare de la respectarea plafonului de 170 de kilograme de azot pe hectar pe an.

115 Prin intermediul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, Comisia susține că coeficientul de volatilizare reținut pentru celelalte bovine este prea ridicat, întrucât datele științifice rețin un coeficient de volatilizare mai mic de 21 %. În memoriul său în replică, Comisia repune de asemenea în discuție cantitățile de azot excretat reținute de Republica Franceză pentru stabilirea respectivelor valori.

116 Prin intermediul celui de al treilea aspect al acestui motiv, Comisia consideră că ar trebui stabilite valori ale evacuării de azot și pentru efluenții solizi ai porcinelor.

117 În cadrul celui de al patrulea aspect al motivului menționat, Comisia arată că coeficientul de volatilizare propus în literatura științifică pentru gunoiul de grajd lichid este de 30 %. Astfel, pentru păsările de curte care produc gunoi de grajd lichid, valorile stabilite de reglementarea franceză ar determina o subestimare importantă a conținutului de azot din efluenți care poate fi împrăștiat.

118 Prin intermediul celui de al cincilea și al celui de al șaselea aspect ale aceluiași motiv, această instituție susține că coeficienții de volatilizare reținuți pentru ovine, precum și pentru caprine sunt prea ridicați, întrucât în studii științifice sunt menționați coeficienți de 9,5 %.

- 119 În ceea ce privește al șaptelea aspect al celui de al patrulea motiv, Comisia arată că în literatura științifică este prezentat un coeficient de volatilizare inferior, de 13,1 %, în raport cu cel prevăzut de reglementarea națională în ceea ce privește cabalinele.
- 120 În sfârșit, prin intermediul celui de al optulea aspect al acestui motiv, Comisia susține că și coeficientul de volatilizare reținut de reglementarea națională pentru iepuri este prea ridicat. Comisia subliniază, în această privință, că în diverse studii științifice sunt prezentați coeficienți de 28 % și de 44 %.
- 121 Republica Franceză răspunde, mai întâi, că valorile evacuării de azot recalculate de Comisie prin aplicarea coeficienților de volatilizare pe care îi apreciază ca fiind adecvați sunt eronate, întrucât respectivii coeficienți trebuie să se aplice doar părții de azot evacuate în clădiri și în timpul stocării. Or, Comisia i-ar fi aplicat de asemenea la cantitatea de azot evacuată la exterior.
- 122 Acest stat membru consideră, în plus, că reproșul Comisiei în ceea ce privește cantitățile de azot excretat prevăzute pentru bovine, cu excepția vacilor de lapte, este inadmisibil întrucât este invocat pentru prima dată în replică.
- 123 Ulterior, Republica Franceză arată că, în prezent, Ordinul din 19 decembrie 2011, pe de o parte, prevede un coeficient de volatilizare inferior, și anume de 25 %, în ceea ce privește vacile de lapte și, pe de altă parte, stabilește valori ale evacuării de azot aplicabile efluenților solizi ai porcinelor.
- 124 În sfârșit, Republica Franceză observă că coeficienții de volatilizare reținuți de reglementarea franceză se întemeiază pe lucrările Comitetului de orientare pentru practicile agricole care respectă mediul (Corpen) și că au fost obținuți pe baza metodelor de bilanț, care constau în faptul că diferența dintre azotul excretat de animale și azotul măsurat în dejecții la ieșirea din clădiri sau la finalul stocării este atribuită volatilizării. Aceste metode ar fi mai bine adaptate la calculul valorilor evacuării de azot decât metodologia măsurării directe pe care se bazează studiile prezentate de Comisie, care analizează fluxurile de aer și conținutul de gaz care ies și intră în clădirile și în instalațiile de stocare. Acest stat membru arată că, în orice caz, datele științifice disponibile în legătură cu emisiile de gaz azotat produse de efluenții de la complexe zootehnice indică o variabilitate foarte mare a valorilor acestor emisii.

Aprecierii Curții

– Cu privire la admisibilitate

- 125 În ceea ce privește admisibilitatea celui de al patrulea motiv invocat de Comisie, trebuie subliniat, pe de o parte, că reproșurile referitoare la dispoziția tranzitorie prevăzută la punctul B din anexa II la Ordinul din 19 decembrie 2011, referitoare la producția vacilor de lapte de azot care poate fi împrăștiat, nu figurau în avizul motivat. Pe de altă parte, în timp ce, în cererea de sesizare a instanței, Comisia a afirmat în mod expres că nu contestă cantitățile de azot excretat reținute pentru celelalte bovine, în memoriul său în replică repune în discuție aceste elemente de calcul.
- 126 În consecință, în măsura în care, prin acest motiv, Comisia critică valoarea intermediară stabilită pentru vacile de lapte prin dispoziția tranzitorie care figurează la punctul B din anexa II la Ordinul din 19 decembrie 2011, precum și cantitățile de azot excretat stabilite pentru alte bovine prin Circulara din 15 mai 2003, respectivul motiv trebuie, pentru rațiunile expuse la punctele 49 și 74 din prezenta hotărâre, să fie respins ca fiind inadmisibil.

127 În schimb, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 51 din prezenta hotărâre, potrivit celor solicitate în acest sens în memoriul său în replică, este admisibilă cererea Comisiei de constatare a încălcării în raport cu dispozițiile Ordinului din 19 decembrie 2011 care au reluat valorile evacuării de azot stabilite pentru bovine, cu excepția vacilor de lapte, precum și pentru păsările de curte, pentru ovine, pentru caprine, pentru cabaline și pentru iepuri.

– Cu privire la fond

128 Cu titlu introductiv, trebuie constatat că, potrivit articolului 2 partea II din Ordinul din 19 decembrie 2011, dispozițiile acestuia referitoare la modalitățile de calcul al cantității maxime de azot conținute în efluenții de la complexe zootehnice care poate fi împrăștiată anual pentru fiecare exploatație trebuia să intre în vigoare doar la 1 septembrie 2012, cu alte cuvinte ulterior termenului acordat prin avizul motivat. Aceeași situație se regăsește în mod necesar în cazul normelor de excreție de azot pentru fiecare specie de animale, prevăzute de același ordin pentru punerea în aplicare a respectivelor dispoziții. Prin urmare, astfel cum s-a menționat la punctele 52-54 din prezenta hotărâre, Curtea nu ar putea să țină seama de modificările introduse prin Ordinul din 19 decembrie 2011.

129 În rest, trebuie amintit că articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul 2 din anexa III la aceasta prevede obligația de a include în programele de acțiune norme privind limitarea împrăstierii fertilizanților, destinate să asigure că, „pentru fiecare exploatație sau complex animalier, cantitatea efluenților împrăștiată anual, inclusiv de către animalele însele, nu depășește o cantitate dată pe hectar”. Această limitare corespunde cantității de efluenți conținând până la 170 de kilograme de azot, statele membre având posibilitatea, în condițiile definite la punctul 2 literele (a) și (b) din anexa III la Directiva 91/676, să autorizeze o cantitate diferită de efluenți.

130 Astfel cum reiese din al unsprezecelea considerent al acestei directive, stabilirea unor limite specifice pentru împrăștierea efluenților de la complexe zootehnice prezintă o importanță specială pentru realizarea obiectivelor de reducere și de prevenire a poluării apelor cu nitrați care provin din agricultură.

131 Potrivit punctului 3 din anexa III la directiva menționată, cantitățile de afluenți de la complexe zootehnice a căror împrăștiere este admisă pot fi calculate în funcție de numărul de animale. În acest scop, statele membre trebuie, astfel cum s-a arătat la punctul 29 din prezenta hotărâre, să ia în considerare cele mai bune cunoștințe științifice și tehnice disponibile, precum și condițiile fizice, geologice și climatologice din fiecare regiune.

132 În speță, potrivit punctului 1 din anexa II la Ordinul din 1 august 2005, calculul producției de azot a animalelor care este disponibilă pe exploatație este efectuat înmulțind efectivele cu valorile de producție de azot care poate fi împrăștiat pentru fiecare animal. Este cert că aceste valori sunt definite plecând de la deducerea din cantitățile brute de azot excretat de animale a azotului volatilizat, în perioada în care animalul este prezent în clădire și în perioada de stocare a efluenților, prin aplicarea coeficienților de volatilizare.

133 În lumina considerațiilor care precedă, este necesar să se considere, mai întâi, că erorile săvârșite de Comisie la recalcularea valorilor evacuării de azot, pe care ea însăși le recunoaște în memoriul său în replică, nu invalidează reproșurile acesteia în ceea ce privește cantitățile brute de azot excretat, precum și coeficienții de pierderi de azot prin volatilizare stabiliți prin reglementarea națională pentru diversele tipuri de animale. Această concluzie nu este contestată de Republica Franceză, care, cu privire la acest aspect, se limitează să arate aplicarea eronată a coeficienților în cauză la cantitatea totală de azot excretat de animale.

- 134 În continuare, în ceea ce privește primul și al treilea aspect ale celui de al patrulea motiv al Comisiei, este suficient să se constate, în primul rând, că Republica Franceză recunoaște, atunci când semnalează modificările introduse în această privință prin Ordinul din 19 decembrie 2011, pe de o parte, că a stabilit, înaintea adoptării acestui ordin, un coeficient de volatilizare pentru vacile de lapte prea ridicat și, pe de altă parte, că a omis să stabilească valori ale evacuării de azot pentru efluenții solizi ai porcinelor.
- 135 În ceea ce privește, în al doilea rând, neluarea în considerare a ratei de producție a laptelui la calculul cantității brute de azot excretat de vacile de lapte, trebuie subliniat că argumentația Comisiei nu a fost contestată de Republica Franceză, ordinul menționat prevăzând în prezent mai multe niveluri de producție de azot care poate fi împrăștiat, în funcție de producția de lapte.
- 136 În sfârșit, în ceea ce privește aspectele al doilea și al patrulea-al optulea ale acestui motiv, care trebuie analizate împreună, trebuie precizat că, pentru a-și fundamenta reproșurile referitoare la coeficienții de volatilizare reținuți prin reglementarea națională pe baza concluziilor Corpen, Comisia se întemeiază pe date tehnice care figurează în mai multe studii științifice.
- 137 Republica Franceză, care nu contestă concluziile studiilor pe care le menționează Comisia, se limitează să invoce, în esență, pe de o parte, deficiențe ale metodologiei măsurătorii directe pe care se bazează studiile respective pentru calculul coeficienților de volatilizare aplicabili complexelor zootehnice. Pe de altă parte, acest stat membru subliniază faptul că coeficienții de volatilizare nu par să poată fi stabiliți în mod exact din punct de vedere științific, această incertitudine echivalând cu variabilitatea valorilor de coeficienți de volatilizare disponibili în literatura științifică.
- 138 În ceea ce privește, în primul rând, caracterul adecvat al metodologiei măsurării directe, trebuie subliniat că obiecțiile Republicii Franceze nu pot, în sine, să repună în discuție pertinența coeficienților de volatilizare prezentați de Comisie. Astfel, din elementele prezentate Curții rezultă că atât metodologia menționată, cât și metoda bilanțului sunt bazate pe tratamente experimentale care iau în considerare doar contextul specific al fiecărui tip de complex zootehnic studiat. În plus, ultima reevaluare a referințelor Corpen nu relevă nicio preferință metodologică.
- 139 În al doilea rând, în ceea ce privește marja de fluctuație a datelor de volatilizare pe care o menționează publicațiile științifice, trebuie subliniat că din modul de redactare a punctului 2 din anexa III la Directiva 91/676 reiese cu claritate că această dispoziție impune ca limita specifică stabilită pentru împrăștierea efluenților de la complexe zootehnice, și anume 170 de kilograme de azot pe hectar pe an, să fie respectată sistematic de fiecare exploatație sau complex zootehnic, inclusiv atunci când, în conformitate cu punctul 3 din anexa menționată, statele membre decid să calculeze această limită în funcție de numărul de animale.
- 140 Pe de altă parte, din dosarul prezentat Curții reiese că variabilitatea valorilor coeficienților de volatilizare disponibile în literatura științifică poate fi explicată, printre altele, prin eterogenitatea condițiilor de creștere a animalelor și a contextelor climatice care au făcut obiectul studiilor efectuate, Republica Franceză punând accentul, în special în ședință, pe diversitatea complexelor zootehnice franceze.
- 141 În aceste împrejurări, astfel cum a arătat avocatul general la punctele 123-126 din concluzii, doar stabilirea de coeficienți de volatilizare pe baza datelor care estimează pierderile de azot prin volatilizare la cel mai mic procent permite garantarea faptului că limita prevăzută de Directiva 91/676 pentru împrăștierea efluenților este respectată în mod corespunzător de toate complexele zootehnice franceze.

- ¹⁴² Dat fiind că Republica Franceză a prevăzut coeficienți de volatilizare pentru bovine, cu excepția vacilor de lapte, precum și pentru păsările de curte, pentru ovine, pentru caprine, pentru cabaline și pentru iepuri, semnificativ mai mari decât cei reținuți de Comisie pe baza datelor științifice a căror exactitate nu este repusă în discuție de acest stat membru, trebuie constatat că respectivii coeficienți de volatilizare stabiliți prin reglementarea națională nu îndeplinesc cerințele Directivei 91/676.
- ¹⁴³ În lumina considerațiilor care precedă, este necesar să se considere ca fiind fondat al patrulea motiv al Comisiei în susținerea acțiunii formulate.

Cu privire la al cincilea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 2 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 3 litera (a) din anexa III la această directivă

Argumentele părților

- ¹⁴⁴ Prin intermediul celui de al cincilea motiv, Comisia reproșează Republicii Franceze lipsa unor norme satisfăcătoare, care să conțină criterii clare, precise și obiective, referitoare la condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte. Potrivit acestei instituții, în vederea asigurării unei puneri în aplicare adecvate a cerințelor Directivei 91/676, ar trebui ca reglementarea națională să stabilească procentajele de pantă peste care ar fi interzisă împrăștierea fertilizanților.
- ¹⁴⁵ Republica Franceză răspunde că Ordinul din 6 martie 2001 interzice împrăștierea pe soluri foarte abrupte, având în vedere că aceasta creează riscuri de scurgere în afara parcelei pe care se efectuează împrăștierea. Aceasta susține, pe de altă parte, că riscurile de poluare a apelor depind nu numai de înclinarea pantei, ci și de o multitudine de alți factori, precum coerența pantei, natura și sensul implantării vegetației, natura solului, forma parcelei, tipul și sensul lucrării efectuate pe sol, precum și tipul de efluent. În consecință, interzicerea împrăștierii bazată exclusiv pe gradul de înclinare a pantei ar fi inadecvată.
- ¹⁴⁶ Acest stat membru adaugă că Ordinul din 19 decembrie 2011 prevede norme referitoare la condițiile de împrăștiere în ceea ce privește cursurile de apă care, coroborate cu interzicerea împrăștierii pe solurile foarte abrupte, contribuie la realizarea obiectivelor Directivei 91/676.

Aprecierea Curții

- ¹⁴⁷ Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, potrivit articolului 2 partea II din Ordinul din 19 decembrie 2011, dispozițiile acestui ordin referitoare la condițiile de împrăștiere în ceea ce privește cursurile de apă trebuiau să intre în vigoare doar la 1 septembrie 2012, cu alte cuvinte după expirarea termenului acordat prin avizul motivat. În consecință, pentru argumentele expuse la punctele 52-54 din prezenta hotărâre, Curtea nu poate să ia în considerare dispozițiile acestui ordin referitoare la condițiile de împrăștiere în ceea ce privește cursurile de apă.
- ¹⁴⁸ Cu privire la fond, trebuie arătat că, potrivit articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 2 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 3 litera (a) din anexa III la această directivă, programele de acțiune trebuie să conțină norme care să reglementeze condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte.
- ¹⁴⁹ Pe de altă parte, astfel cum s-a menționat deja la punctul 31 din prezenta hotărâre, statele membre sunt ținute în mod deosebit să se asigure că legislația internă menită să asigure transpunerea Directivei 91/676 este clară și precisă.

- 150 Este necesar să se arate în această privință, în primul rând, că Comisia susține, fără a fi contrazisă de Republica Franceză cu privire la acest aspect, că anumite programe de acțiune departamentale nu cuprind nicio normă referitoare la condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe solurile foarte abrupte, întemeiată fie pe procentajul de pantă, fie pe diverșii factori pe care acest stat membru ar aprecia că trebuie să îi ia în considerare. Mai mult, un număr important de programe de acțiune departamentale se limitează să reproducă principiul general, stabilit prin Ordinul din 6 martie 2001, potrivit căruia împrăștierea nu trebuie să aibă loc în condiții care creează o scurgere în afara parcelei pe care se efectuează.
- 151 În al doilea rând, din analiza dispozițiilor pertinente ale Ordinului din 6 martie 2001 reiese că acesta se limitează, într-o primă etapă, să interzică împrăștierea fertilizanților pe solurile foarte abrupte și, într-o a doua etapă, să prevadă că programele de acțiune trebuie să precizeze situațiile pentru care se prevede interdicția, ținând seama de riscurile de scurgere în afara parcelei pe care se efectuează împrăștierea sau, în lipsa acestora, de procentajul de pantă peste care este interzisă împrăștierea.
- 152 Trebuie să se constate că aceste dispoziții au un caracter atât de general încât nu sunt susceptibile să acopere lacunele programelor de acțiune și, prin urmare, să garanteze deplina aplicare a dispozițiilor care figurează la punctul A subpunctul 2 din anexa II și la punctul 1 subpunctul 3 litera (a) din anexa III la Directiva 91/676 într-un mod suficient de clar și de precis, în conformitate cu cerințele principiului securității juridice.
- 153 În aceste condiții, este necesar să se constate că al cincilea motiv al Comisiei este fondat.

Cu privire la al șaselea motiv, întemeiat pe încălcarea articolului 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 3 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 3 literele (a) și (b) din anexa III la această directivă

Argumentele părților

- 154 Prin intermediul celui de al șaselea motiv, Comisia, bazându-se pe date științifice, reproșează Republicii Franceze faptul că nu a adoptat norme care interzic împrăștierea oricărui tip de fertilizant pe solurile înghețate sau acoperite cu zăpadă, în condițiile în care o astfel de împrăștiere implică riscuri importante de scurgere și de lesivare. Comisia arată, în această privință, că Ordinul din 6 martie 2001 prevede că împrăștierea fertilizanților de tip I și III pe solurile afectate masiv de îngheț, precum și împrăștierea fertilizanților de tip I pe solurile acoperite cu zăpadă trebuie să fie reglementate. În plus, potrivit acestui ordin, împrăștierea oricărui fertilizant ar fi autorizată pe solurile care sunt înghețate doar la suprafață prin efectul unui ciclu de îngheț și dezgheț pentru o perioadă de 24 de ore. În sfârșit, anumite exploatații ar avea posibilitatea să împrășteie pe solurile afectate masiv de îngheț gunoi de grajd compact păios și compost de efluenți de la complexe zootehnice.
- 155 Republica Franceză răspunde la acest argument că Directiva 91/676 nu impune ca împrăștierea fertilizanților pe soluri acoperite cu zăpadă sau afectate masiv de îngheț să fie interzisă sistematic, ci doar ca ea să fie reglementată. Aceasta recunoaște că, ținând seama de riscurile pe care poate să le reprezinte împrăștierea fertilizanților în astfel de condiții, o astfel de operațiune trebuie să fie supusă unor restricții importante. Cu toate acestea, statul membru menționat apreciază că Ordinul din 6 martie 2001 stabilește astfel de restricții, întrucât împrăștierea fertilizanților de tip II pe solurile afectate masiv de îngheț, precum și împrăștierea fertilizanților de tip II și III pe solurile acoperite cu zăpadă sunt interzise în toate cazurile.

Aprecierea Curții

- 156 Articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctul 3 din anexa II și cu punctul 1 subpunctul 3 literele (a) și (b) din anexa III la această directivă impune ca statele membre să ia măsuri care să urmărească limitarea împrăstierii în caz de îngheț sau de înzăpezire a solurilor.
- 157 Pe de altă parte, astfel cum s-a menționat la punctul 29 din prezenta hotărâre, potrivit articolului 5 alineatul (3) litera (a) din directiva menționată, programele de acțiune trebuie să țină seama de cele mai bune cunoștințe științifice disponibile.
- 158 În speță, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 144 din concluzii, potrivit studiului științific prezentat Curții de Comisie, ale cărui concluzii nu au fost contestate de Republica Franceză, împrăștierea fertilizanților pe soluri înghețate sau acoperite cu zăpadă trebuie să fie interzisă în orice situație. Astfel, solurile înghețate sau acoperirea cu zăpadă limitează deplasarea substanțelor nutritive în sol și sporesc puternic riscul ca aceste substanțe nutritive să fie ulterior transportate către apele de suprafață, în special prin efectul scurgerii.
- 159 În plus, riscurile de poluare care sunt de așteptat în caz de împrăștiere pe soluri înghețate sau acoperite cu zăpadă nu sunt mai mici în cazul în care solul este înghețat doar la suprafață, prin efectul unui ciclu de îngheț și dezgheț pentru o durată de 24 de ore. Dimpotrivă, din studiul științific menționat la punctul anterior reiese că ciclurile de îngheț și dezgheț au un impact semnificativ asupra gradului de mineralizare, întrucât înghețul solurilor dezghețate determină o accelerare a mineralizării azotului.
- 160 În consecință, este necesar să se considere al șaselea motiv al Comisiei ca fiind fondat.
- 161 Având în vedere toate considerațiile precedente, trebuie constatat că, prin neadoptarea măsurilor necesare pentru a asigura punerea în aplicare completă și corectă a tuturor cerințelor care îi sunt impuse prin articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676 coroborat cu punctul A subpunctele 1-3 și 5 din anexa II, precum și cu punctul 1 subpunctele 1-3 și punctul 2 din anexa III la această directivă, Republica Franceză nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul directivei menționate, prin aceea că, potrivit reglementării naționale adoptate în vederea asigurării punerii în aplicare a acesteia:
- nu sunt prevăzute perioade de interdicere a împrăstierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate toamna, precum și pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni;
 - perioada de interdicere a împrăstierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate primăvara este limitată la lunile iulie și august;
 - interdicerea împrăstierii fertilizanților de tip II pentru marile culturi însămânțate toamna este circumscrisă perioadei cuprinse între 1 noiembrie și 15 ianuarie și interdicerea împrăstierii fertilizanților de tip III pentru aceleași culturi nu este prelungită ulterior datei de 15 ianuarie;
 - perioada de interdicere a împrăstierii fertilizanților de tip II pentru marile culturi însămânțate primăvara nu este prelungită ulterior datei de 15 ianuarie;
 - perioada de interdicere a împrăstierii fertilizanților de tip II pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni este prevăzută doar începând cu data de 15 noiembrie și interdicerea împrăstierii fertilizanților de tip III pentru respectivele pajiști și în regiunile muntoase nu este prelungită până la sfârșitul lunii februarie;
 - până la 1 iulie 2016, calculul capacităților de stocare va putea încă să țină seama de un calendar de interdicere a împrăstierii care nu este conform cu cerințele directivei menționate;
 - stocarea pe câmp a gunoiului de grajd compact păios este autorizată pentru o durată de zece luni;

- această reglementare nu asigură faptul că agricultorii și autoritățile de control sunt în măsură să calculeze corect cantitatea de azot care poate fi împrăștiată în scopul garantării echilibrului fertilizării;
- în ceea ce privește vacile de lapte, valorile evacuării de azot sunt stabilite în temeiul unei cantități de azot excretat care nu ține seama de diferitele niveluri de producție de lapte și pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește celelalte bovine, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește porcinele, nu sunt stabilite valori de evacuare de azot pentru efluenții solizi;
- în ceea ce privește păsările de curte, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 60 %;
- în ceea ce privește ovinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește caprinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește cabalinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește iepurii, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 60 %;
- reglementarea menționată nu conține criterii clare, precise și obiective, în conformitate cu cerințele principiului securității juridice, referitoare la condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe soluri foarte abrupte și
- sunt autorizate împrăștierea fertilizanților de tip I și III pe solurile afectate masiv de îngheț, împrăștierea fertilizanților de tip I pe solurile acoperite cu zăpadă, împrăștierea fertilizanților pe solurile care sunt înghețate doar la suprafață prin efectul unui ciclu de îngheț și dezgheț pe o perioadă de 24 de ore, precum și împrăștierea pe solurile afectate masiv de îngheț a gunoiului de grajd compact păios și a compostului de efluenți de la complexe zootehnice.

¹⁶² Se impune respingerea în rest a acțiunii.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- ¹⁶³ Potrivit articolului 138 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. În temeiul alineatului (3) al acestui articol, în cazul în care părțile cad fiecare în pretenții cu privire la unul sau mai multe capete de cerere, fiecare parte suportă propriile cheltuieli de judecată. Totuși, în cazul în care împrejurările cauzei justifică acest lucru, Curtea poate decide ca, pe lângă propriile cheltuieli de judecată, o parte să suporte o fracțiune din cheltuielile de judecată efectuate de cealaltă parte.
- ¹⁶⁴ În speță, întrucât Comisia a solicitat obligarea Republicii Franceze la plata cheltuielilor de judecată, iar acesta a căzut în pretenții cu privire la partea esențială a motivelor sale, se impune obligarea acesteia la plata cheltuielilor de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară și hotărăște:

- 1) Prin neadoptarea măsurilor necesare pentru a asigura punerea în aplicare completă și corectă a tuturor cerințelor care îi sunt impuse prin articolul 5 alineatul (4) din Directiva 91/676/CEE a Consiliului din 12 decembrie 1991 privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole coroborat cu punctul A subpunctele 1-3 și 5 din anexa II, precum și cu punctul 1 subpunctele 1-3 și punctul 2 din anexa III la această directivă, Republica Franceză nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul directivei menționate, prin aceea că, potrivit reglementării naționale adoptate în vederea asigurării punerii în aplicare a acesteia:
 - nu sunt prevăzute perioade de interzicere a împrăstierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate toamna, precum și pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni;
 - perioada de interzicere a împrăstierii fertilizanților de tip I pentru marile culturi însămânțate primăvara este limitată la lunile iulie și august;
 - interzicerea împrăstierii fertilizanților de tip II pentru marile culturi însămânțate toamna este circumscrisă perioadei cuprinse între 1 noiembrie și 15 ianuarie și interzicerea împrăstierii fertilizanților de tip III pentru aceleași culturi nu este prelungită ulterior datei de 15 ianuarie;
 - perioada de interzicere a împrăstierii fertilizanților de tip II pentru marile culturi însămânțate primăvara nu este prelungită ulterior datei de 15 ianuarie;
 - perioada de interzicere a împrăstierii fertilizanților de tip II pentru pajiștile însămânțate de mai mult de șase luni este prevăzută doar începând cu data de 15 noiembrie și interzicerea împrăstierii fertilizanților de tip III pentru respectivele pajiști și în regiunile muntoase nu este prelungită până la sfârșitul lunii februarie;
 - până la 1 iulie 2016, calculul capacităților de stocare va putea încă să țină seama de un calendar de interzicere a împrăstierii care nu este conform cu cerințele directivei menționate;
 - stocarea pe câmp a gunoiiului de grajd compact păios este autorizată pentru o durată de zece luni;
 - această reglementare nu asigură faptul că agricultorii și autoritățile de control sunt în măsură să calculeze corect cantitatea de azot care poate fi împrăștiată în scopul garantării echilibrului fertilizării;
 - în ceea ce privește vacile de lapte, valorile evacuării de azot sunt stabilite în temeiul unei cantități de azot excretat care nu ține seama de diferitele niveluri de producție de lapte și pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
 - în ceea ce privește celelalte bovine, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
 - în ceea ce privește porcinele, nu sunt stabilite valori ale evacuării de azot pentru efluenții solizi;
 - în ceea ce privește păsările de curte, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare eronat de 60 %;

- în ceea ce privește ovinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește caprinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește cabalinele, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 30 %;
- în ceea ce privește iepurii, valorile evacuării de azot sunt stabilite pe baza unui coeficient de volatilizare de 60 %;
- reglementarea menționată nu conține criterii clare, precise și obiective, în conformitate cu cerințele principiului securității juridice, referitoare la condițiile de împrăștiere a fertilizanților pe soluri foarte abrupte și
- sunt autorizate împrăștierea fertilizanților de tip I și III pe solurile afectate masiv de îngheț, împrăștierea fertilizanților de tip I pe solurile acoperite cu zăpadă, împrăștierea fertilizanților pe solurile care sunt înghețate doar la suprafață prin efectul unui ciclu de îngheț și dezgheț pentru o perioadă de 24 de ore, precum și împrăștierea pe solurile afectate masiv de îngheț a gunoiului de grajd compact păios și a compostului de efluenți de la complexe zootehnice.

2) Respinge în rest acțiunea.

3) Obligă Republica Franceză la plata cheltuielilor de judecată.

Semnături